

greep. 'Het Javaanse volk, met name dat van Midden-Java, is', aldus in 1898 een van de aldaar geplaatste assistent-residenten,

'hoe pijnlijk het ook valt dit te erkennen, een volk van bedelaars. Bedelaars niet in die zin dat het door bedelarij bestaat (er is wellicht geen land ter wereld waar zo weinig bedelarij wordt aangetroffen), maar in deze betekenis dat verreweg het grootste deel van het volk, indien tot een liquidatie van zijn vermogen werd overgegaan, blijken zou failliet te moeten worden verklaard.'

Hoe kwam dat? In de eerste plaats door de schulden die 'verreweg het grootste deel' had aangegaan:

'Weinig maanden, weken, ja soms dagen nadat de *padi*' binnen is, vindt men . . . de *padi*-schuren van het gros der landbouwers ledig en de inhoud opgehoopt in die van enkele kapitalisten, meestal *hadji*'s², soms ook *dessa*-hoofden, en vooral in die van de Chinezen, van wie de landsman weder de voor zijn levensonderhoud nodige rijst leent tegen teruggave bij de volgende oogst in natura, vermeerderd met 50 of 100% voor rente.

. . . Bij de hoofden, de ambtenaren, de adel des lands, het meest ontwikkelde, dagelijks met Europese denkbeelden gevoede gedeelte van het volk is het niet beter gesteld, eerder nog slechter . . . bij de meesten wordt de waarde van hun huis, hun inboedel, hun sieraden, hun vee, verre overtroffen door het bedrag hunner schulden en het is geen zeldzaamheid dat die schulden een tien-, ja twintigvoud bedragen van hun maandelijks inkomen.

. . . Dit betreuenswaardige feit moet niet alleen verklaard worden uit pronk-, spil- of dobbelzucht, maar voor een zeer groot deel ook uit de *adat*, die meebrengt dat bij elke sport die een inlands ambtenaar stijgt, ook de kring zich uitbreidt van verwanten die op zijn zak teren.'

Het was, meende deze assistent-resident, 'plicht' van het gouvernement om iets aan deze noodtoestand te doen.³

Inderdaad, het gouvernement greep in: het begon in 1904 met de organisatie van een Volkskredietwezen en een Gouvernementspandhuisdienst, beide wijdvertakt (wij zullen er nog cijfers over verstrekken wanneer wij een overzicht geven van de taken die het gouvernement ten

¹ De ongepelde rijst. ² Personen die de pelgrimstocht naar Mekka hadden ondernomen en hierdoor bij de inheemse bevolking groot gezag genoten. ³ Nota, sept. 1898, van de assistent-resident van Poerwokerto in (Historisch Genootschap, Commissie voor bronnenpublicaties betr. de geschiedenis van Nederlands-Indië, 1900-1942) P. Creutzberg: *Het economisch beleid in Nederlands-Indië* (verder aan te halen als: Creutzberg), dl. I (1972), p. 216-17.